

Tóth Miklós

XII. Bihari Diéta, 2021. december 6., Berettyóújfalu

A Bihari Múzeum, a Bihari Múzeumért Alapítvány és a Hajdú-Bihar Megyei és Debreceni Honismereti Egyesület közös szervezésében, a Természetbarát Egyesület támogatásával került megrendezésre 2021. december 6-án a XII. Bihari Diéta, melynek ezúttal is Berettyóújfalu adott otthont. Az 1990-es évektől megrendezésre kerülő konferencia-sorozat célja, hogy megismertesse a nagyközönséggel a legfrissebb, Bihar vármegye történetéhez köthető kutatási eredményeket. A Diéta szellemiségének ösztönző ereje egy olyan termékeny táptalajt hoz létre a tudomány területén, amely minden kutató javára válik – hangsúlyozta bevezetőjében Török Péter, a Bihari Múzeum igazgatója. Szendrei Ákos a Hajdú-Bihar Megyei és Debreceni Honismereti Egyesület elnöke levezető elnöki köszöntőjében a „tudományok ünnepének” nevezte a konferenciát.

A *Választások és politikai küzdelmek Biharban* című szekció első előadójaként Mezei Milán PhD-hallgató (Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola) „*Bihar és az oppositio*” *Politikai küzdelmek a reformkori Bihar vármegyében a hírlapok tükrében (1841–1847)* című előadásában a 19. századi Bihar vármegyébe kalauzolta a hallgatóságot. Az 1840-es években megjelenő politikai nyilvánosságot és a sajtót a liberális ellenzék mellett a konzervatív kormánypártiak is igyekeztek a maguk javára felhasználni. Ennek egyik jellegzetes példája Fridrik György *Budapesti Híradó*-ban megjelent vezércikke, melyben a Beöthy Ödön köré szerveződő ellenzéket a „vadliberalizmus” vádjával illette, valamint figyelmeztette a lakosságot az ellenzéki politika veszélyeire. Fridrik valódi célja az adminisztrátori rendszer bevezetése után a Tisza Lajos főispáni helytartó vezette megyei konzervatívok erősítése volt. A háromrészes vezércikk a vármegyei ellenzék visszaszorításával a soron következő 1847–1848-as országgyűlés alsótáblájára delegált vármegyei konzervatív követek helyzetbehozására törekedett. Mezei a vármegye életébe is betekintést nyújt, felidézve a gyakran erőszakos cselekményekbe torkolló tisztújításokat és követválasztásokat. Forrásanyagának gerincét a korabeli hírlapok jelentették, ezáltal új nézőpontból mutatta be a megyei politikát.

Szóke Richárd Rajmond történész, a Bihari Múzeum segédmuzeológusa *Széllal szemben – Szilágyi Lajos 1922-es választási kampányának története* című előadásának kezdetén felidézte az első világháború okozta belpolitikai válságot, melynek megoldása az újonnan alakult Bethlen-kormányra várt. A különböző pártok és képviselőjelöltek mandátumszerzési módszerein belül az előadó vizsgálatának tárgyaként Szilágyi Lajos egykori kisgazda politikai kampányát elemezte. A berettyóújfalui mandátumért a párton kívüli ellenzékiként induló Szilágyi ellenfele az Egységes Párt jelöltje, Görgei József, Horthy egykori szárnysegédje volt. Az Egységes Párt számára a pozitív választási eredmény 1922-ben elengedhetetlen volt a bethleni konszolidáció folytatásához. A kormánypárt így maximális anyagi támogatás mellett próbálta népszerűsíteni Görgeit, míg Szilágyi az általa alapított Bihari Újságban közölt parlamenti beszédein kívül politikai gyűléseken igyekezett támogatókat gyűjteni. A Trianon okozta választókeret-változások, az év elején bevezetett nyílt szavazás, de még Bethlen személyes látogatása sem tudott győzelmet hozni az Egységes Pártnak. A választójoggal rendelkező lakosság 59%-a adta le voksát, mely szavazatok 60%-át és ezzel a parlamenti mandátumot Szilágyi Lajos szerezte meg.

A *Trianon következményei és utóélete* című szekcióban Bagdi László történész-muzeológus (Bihari Múzeum) *Menekültkérdés Biharban 1916–1924 között* címmel elhangzott előadásában az Erdélyből Biharba, Berettyóújfaluba érkezett menekültek helyzetét, valamint az újonnan érkezettek és a befogadó közeg közötti viszonyt ismertette. Az első menekült-hullám 1916 őszén a román támadást követően érte el az ekkor még csak tranzitállomásként funkcionáló Bihar. A krízis az 1920-as évek elején kezdődött, amikor a trianoni döntés következtében az Erdélyt elhagyó menekültek száma jelentősen megnőtt. A főként Nagyváradról érkezett köztisztviselők életpályája a források nagy száma miatt jól adatolható, ellenben a vagonlakók kapcsán számos sötét folt akadályozza a történész munkáját. Berettyóújfalu esetében a már tapasztalt tranzitszerepen és a viszonylag alacsony létszámon túl a menekültek elhelyezését a lakáshiány is nehezítette. A berettyóújfalu községháza helyszűke miatt a vármegyei főtisztviselők mellett a helyi hivatalnokoknak is otthont adott. A kor társadalmi hierarchiáját figyelembe véve pusztán ez a helyzet is igen sok konfliktust eredményezett. 1921-re az Angol-Magyar Banktól kölcsönzött pénzből 40 új lakás épült, azonban ezek színvonala és komfortja közel sem volt kielégítő. A feldolgozott adatok alapján kijelenthető, hogy „Csonka-Bihar” vármegye talpra állításában az ide érkezett menekültek is jelentős szerepet kaptak.

Kovács Gergely főlevéltáros (MNL Hajdú-Bihar Megyei Levéltára) *A berettyóújfalu zsidóság Trianon utáni története* című előadásában a helyi zsidók jog- és vagyonkorlátozását, majd tulajdonfosztását és deportálását tárgyalta a címben jelzett időszakban. Berettyóújfalu regionális gazdasági jelentőségét az 1930-as években a város közel ezer fős zsidó lakossága is erősítette, amely réteg foglalkozását tekintve főként kereskedő és iparos tevékenységet folytatott. 1941-től kezdődően Kelet-Európában a „végső megoldás” milliók halálát okozta. Magyarországon a német megszállásig a zsidóság helyzete a munkaszolgálatot leszámítva sokkal kedvezőbb volt. 1944 nyarán Berettyóújfalu zsidóságát a nagyváradi kisgettőba internálták, majd június végén megindultak velük a halálvonatok Auschwitz-Birkenau felé. Az 1949-es népszámlálás szerint az izraelita vallású lakosok száma negyedére csökkent. A világháborút követő rövid demokráciát a kommunista diktatúra váltotta fel. Az egyházellenesség következményeit jól szemléltetik az anyagönyvek adatai. A vézskorszakot túlélő zsidók számára az erőszakos tévesztés földjeik elvesztését, egzisztenciájuk újabb elvesztését eredményezte.

Kutatási kérdések, kutatási beszámolók című szekció első előadójaként Gulyás László Szabolcs történész, főiskolai docens (Nyíregyházi Egyetem) egy, a szakma számára már ismert, azonban részleteiben még nem vizsgált oklevelet dolgozott fel *Egy „ismeretlen” 15. századi feljegyzés a középkori Bolcsida történetéről* címmel megtartott előadásában. A Magyar Nemzeti Levéltár Mohács előtti gyűjteményében DL 29041 jelzet alatt található oklevél egy latin nyelvű, datálatlan, nyolc oldalas, teleírt papírfüzet, amely nyelvtani és stilisztikai jellemzőit tekintve egy igen művelt szerzőről árulkodik. A feljegyzésben szereplő Bolcsida, Sárosbolcs és Szentmárton a mai Berettyószentmárton területén helyezkedett el. A település regionális jelentőségét a Berettyón átívelő híd adta, ugyanis a nyugatról érkező vándor a Sárrétet elhagyva itt kelhetett át először a folyón. A 13–14. század fordulóján a Hontpázmány és a Borsa nemzetség birtokolta a területet, majd a 14. század második felében a Bojtiak is feltűntek, akik házasság és adásvétel útján szereztek birtokrészt. A 15. században a Bojtiak leszármazottja, Tordai András a Váncsodi rokonságot bevonva szerezte meg Bolcsidát. A kézirat írásba foglalása az 1447–1448-ban zajló birtokper idején történt, itt azonban a kézirat megszakadt. Tordai András szerzőségét a bécsi egyetem jogi

karán eltöltött évek és a fiának, a szintén jogvégzett Lászlónak szóló ajánlás is igazolja. A szöveg objektivitásában gyakran szubjektív, érzelmdús részletek jelennek meg, melyek Tordai személyes érintettségét bizonyítják. A feljegyzés jelentősége számottevő, az újonnan megismert információkkal pontosíthatók az érintett nemzetségek családfái, valamint Engel Pál genealógiai táblái is.

A konferencia előadásait az interneten keresztül a Bihar története iránt érdeklődők is követhették, ami által szélesebb hallgatói csoportok bevonása vált lehetővé. A pandémia-ra való tekintettel örömteli, hogy az előadások megrendezése jelenléti formában is megvalósulhatott, ellenben az online bekapcsolódás lehetősége a járványügyi előírások betartását és a biztonságos részvételt segítette elő.

Kiri Edit (Birmingham) etnográfus is ebben a formában jelentkezett be és tartotta meg előadását *Szemelvények Bihar népi gyógyászatából az Etnológiai Archívum adatainak tükrében* címmel. Bevezetőjében összefoglalta a Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívumának történetét, számos gyakorlati információt közölve az adatbázis szerkezetéről, valamint egyéni kutatása menetéről. Számottevő azon feljegyzések forrásértéke, melyek a társadalmi gyűjtőhálózat keretein belül érkeztek a Kéziratgyűjteménybe. A 20. század első évtizedeiben a Honismereti Mozgalom szervezésében tanárok, diákok, földművesek, tisztviselők küldtek be pályamunkákat az Archívumba. A népi gyógyászat eljárásainak emlékei balladákban, babonás eljárások leírásában bukkannak fel. Főként gyógynövények, kenőcsök receptjeit jegyezték le, ugyanakkor az 1940-es években Molnár Vilmos Micske település közegészségügyi tanulmányában a mozgásszervi és reumatikus betegségek gyógymódjairól is írt. Molnár kezdetleges manuálterápiás eljárásokat is feljegyzett, úgymint a gőzfürdőt és a pakolást. Az előadó kiemelte, hogy a Honismereti Mozgalom résztvevőinek feladata elsősorban nem a tudományos igényű adatfeldolgozás volt, hanem a forrásértékű leírás elkészítésével a gyűjtött adatok majdani felhasználásának elősegítése. Napjainkban az országos és regionális etnológiai közgyűjtemények digitalizálásával az anyagok mindinkább elérhetővé válnak a kutatók számára.

A konferencia záróakkordjaként Szikla Gergő főlevéltáros elsőként a Berettyóújfalu 1944–1989 közötti történetével foglalkozó kutatócsoport tevékenységét és tagjait mutatta be (a Bihari Múzeum részéről Bagdi László, az MNL Hajdú-Bihar Megyei Levéltára részéről Kovács Gergely főlevéltáros és Husvéth András főlevéltáros), majd pedig a *Városiasodó vidék, Berettyóújfalu a szocialista városfejlődés útján* című előadásában ismertette a témával kapcsolatos kutatási eredményeit. A világháború után „Csonka-Bihar” vármegye feldarabolásával Berettyóújfalu megszűnt megyeszékhelyként funkcionálni, és 1950-ben a tanácsi rendszer kiépülésével járási székhelyé süllyedt. A Rákosi-korszakkal bezáródó időszakig a legfontosabb levéltári forrásoknak a képviselőtestületi jegyzőkönyvek tekinthetők, melyek szinte hiánytalanul megmaradtak. Az iratokból kirajzolódik, hogy hogyan történt a Horthy-érában kompromittálódott tisztviselők leváltása, amit a kommunista befolyás növekedésével a káderek szerepének előtérbe kerülése követett. A pártiratok mennyisége a levéltárban az 1950-es évektől jelentősen gyarapszik. Népinevelői tanácskozásokról, Szovjetunióban járt parasztküldöttségekről az MDP agitációs és propaganda munkaterületének anyaga számol be, ezáltal bepillantást nyerhetünk a Rákosi-kor legjellegzetesebb momentumaiba. Az 1956 után létrejött MSZMP iratai között a községi pártszervezetek feljegyzései, pártértekezletek beszámolóí, kulákklisták is találhatóak. Berettyóújfalu gazdasági fejlődésében a rendelkezésre álló források alapján az 1975-ben megnyíló Elzett gyár

jelentett húzóerőt. A környék lakosságát is felszívó ipari létesítmény hamarosan, 1979-re a városi rang elnyerését eredményezte Berettyóújfalu számára.

A harmadik szekció után került sor a vitára. A hallgatóság hozzászólásai és kérdései nyomán kialakuló diskurzus hasznos impulzusokat adott az előadóknek további kutatásaikra nézve. Az előadások fonala számos esetben egymásba szövődött, különösen igaz volt ez a 20. század eseményeit feldolgozó prezentációkra. A konferencia tematikus sokszínűsége, a különböző tudományterületekről érkező történészek és levéltárosok beszámolóí méltóképpen reprezentálták Berettyóújfalu múltját.